

Verslag van de centrale CE-bespreking Geschiedenis VWO (tijdvak 1) op 22 mei 2023

Lengte	Redelijk ok. Meeste leerlingen waren op tijd klaar.
Niveau	Vragen leken goed te doen, relatief makkelijk zelfs met veel reproductie zonder uitleg (3, 5b, 25), maar lat voor antwoordeisen in CV lag hoger. Bij HAVO werd relatief meer uitleg gevraagd.
Spreiding	Prehistorie t/m vroegmoderne tijd 11 vragen. 14 over moderne tijd. Wel volgens normen van cito/cvte gebalanceerd, maar overlap tussen hc's en ka's leidt tot onduidelijkheid: hoeveel oriëntatiekennis / hoeveel hc. Bovendien gaat het niet zozeer om het aantal vragen, maar om het aantal punten per onderdeel. N.B.: zie onderaan dit verslag voor een overzicht welke vraag over welk deel van de syllabus gaat.
Formulering vragen	Over het algemeen helder, zeker in vergelijking met eerdere jaren.
Geschiktheid bronnen	Prima. Leuk. Niet te complex. Bron 8 was enigszins onduidelijk (qua afdruk), maar voldoende toegelicht.
Gebruik van de bronnen	Bij bron 1 leek plaatje overbodig, maar nodig ivm vormentaal.
Corrigeerbaarheid	Gaat relatief vlot. Niet teveel opmerkingen. Lijnen zijn duidelijker. (strengere eisen verhogen ondanks kortere correctietijd echter wel de werkdruk)

Voorzitter: Greetje de Vries

Notulist: Maarten Bark

Opmerkingen per vraag		
Nr. & score	<p>Analyse van het correctieprobleem: wat is het probleem met deze vraag en welk correctieadvies kan dit probleem oplossen?</p> <p>Mogelijke problemen: 1. Redactie v.d. vraag onduidelijk (RV)/ 2. Redactie v.h. CV onduidelijk (RC)/ 3. Interpretatie v.d. bron discutabel (IB)/4. Puntenverdeling lastig (PV)/ 5. Vraag en antwoord sporen niet (VASN)/ 6. Ander probleem</p>	<p>Verduidelijkingen op het CV</p> <p>- Bij '<i>kern van een juist antwoord</i>': het antwoord moet in de kern overeenkomen met het CV. <u>Wat is de kern?</u></p> <p>- Bij '<i>voorbeeld van een juist antwoord</i>': er zijn ook <u>andere juiste antwoorden</u> denkbaar. Welke bijvoorbeeld?</p>
Benoem eerst het probleem dat de vraag oplevert. Formuleer daarna een correctieadvies		
1	#4 levert soms problemen op, maar is voor meeste leerlingen goed te maken.	Cv volgen.
2	LIn noemen niet per se het stichten van de democratie, of slaan denkstappen over bij het opschrijven (deze standbeelden zijn een afschrikmiddel voor tirannen). Voorbeeld van juist antwoord geeft hier wel ruimte, maar kern moet geraakt.	Alleen 'alleenheerschappij voorkomen' is onvoldoende. Kern: in antwoord moet democratie en bescherming ervan terugkomen. 'begin van' van democratie hoeft niet expliciet. Kern bij lid 2 is brug bouwen tussen <u>wat er als ritueel gebeurt</u> en <u>welke boodschap het moet overbrengen</u> .
3	Alleen KA's noemen is sneller goed/fout. Klassieke vormentaal wordt soms erg summier omschreven en bij lid 2 noemen/omschrijven lIn. vaak maar een deel van het KA. Sommige leerlingen stoppen 'verspreiding van Gr.-Rom. cultuur in Europa' in hun ongevraagde toelichting bij groei van imperium.	Bij lid 1 cv volgen. Bij lid 2: ofwel hele KA ofwel 'verspreiding van Grieks-Romeinse cultuur in Europa' goedkeuren. Groei van imperium = onvoldoende. Als omschrijving tellen.
4	LIn noemen niet altijd het romeinse keizerrijk bij lid 1. Bij lid 2 soms economische boodschap. Volgt niet automatisch uit deze munt. Soms anachronismen als staatsgodsdienst of absolutisme	'Romeinse' moet terugkomen bij continuïteit Verder cv volgen

5	<p>Leuke vwo-vraag. LIn komen ook bij lid 1 met het hofstelsel en bij lid 2 met strijd om primaat</p> <p>Bij lid 2 noemen ze soms alleen de kruistochten, zonder bronverwijzing (Saracenen/moslams)</p>	<p>Omschrijvingen van feodalisme kunnen ook. Hofstelsel niet goed rekenen (nadruk ligt daar op niet-bestuurlijke aspecten), idem voor strijd om primaat (hier draait deze bron niet om). CV volgen</p>
6	<p>Bij lid 1: CV volgen Bij lid 2: LIn vaak: Bron = onbetrouwbaarder omdat het niets vertelt over wat de dames zelf denken/vinden. LIn gaan hierbij vooral in op de context terwijl de standplaatsgebondenheid/motivatie van de auteur de boventoon voert in het cv. De vraag is ook op <u>2 manieren te interpreteren</u>:</p> <p><i>a. de bron bevat minder betrouwbare informatie (juiste interpretatie)</i> <i>b. de bron als zodanig is minder betrouwbaar (onjuiste interpretatie)</i></p> <p>Veel leerlingen gaan in op b: bron geschreven door man/bisschop / in bron komen vrouwen en hun motieven niet aan bod. Leerlingen gaan daardoor niet zozeer voor broninhoud maar meer voor representativiteit man/vrouw. Is gezien man/vrouw-tegenstelling in onderwerp logisch, maar helaas al snel presentisme.</p>	<p>CV volgen. Het gaat hier om elementen uit de bron, dus niet om: - wie het schrijft - wat er allemaal niet in staat.</p> <p>Antwoord puur op representativiteit = niet goed. Kern: Antwoord moet vanuit <u>intentie</u> bisschop gegeven. Antwoorden vanuit 'de vrouwen' gegeven, berusten vooral op speculatie over wat juist niet in de bron staat en kunnen meestal niet goed worden gerekend.</p>
7	<p>LIn. benoemen ofwel niet altijd de <u>levensstijl</u> ofwel de <u>kritiek vd koningin</u> omdat ze dit als evident beschouwen. of vergeten in te gaan op de <u>macht/invloed</u>. Dus conform_opmerking: 3 drie dingen voor één punt. Er wordt dus veel gevraagd voor 1 punt. Vraag suggereert de achtergrond te schetsen. De opmerking is beperkend en geeft i.c.m. rest van het CV het idee dat de kritiek 2x geduid moet.</p>	<p>Opmerking vereist <u>niet</u> dat 2x kritiek moet worden toegelicht. Suggereert rest van cv wel. Interpretatie van uitspraak koningin als kritiek hoeft maar 1x als voorwaarde voor score. (doen leerlingen ook nooit 2x) Daarnaast moet telkens voor 1p politieke en voor 1 pt sociale achtergrond geduid.</p>
8	<p>LIn volgen de bron en gaan voor: ontzenuwen van kritiek, gevolgd door afschrikken en noemen niet altijd de zelfcorrectie. Dus dan zouden er 2 mogelijkheden in het eerste deel cv zitten. LIn. komen vaak niet toe aan verbeteren</p>	<p>Legitimeren, afschrikken en zelfcorrectie als drie mogelijke manieren hanteren (dus 1^e deel opsplitsen).</p>

9	Lid 1 en 2 = geen probleem. Lid 3: Democratie wordt soms ook genoemd vanwege 'gebrek aan inspraak'.	Oligarchisering omschrijven is ook goed Democratie = fout, want hier anachronisme.
10	Consensus: Te makkelijk. Geen kennis voor nodig. Scherpe afkeuringsvoorwaarden zijn er niet, behalve dat er iets uit de bron genoemd moet worden. Lid 2: absolutisme wordt veel genoemd. Kan een leerling weten wat de "macht" was van Karel II? Moet wel om verspreiding gaan.	Bij lid 2: Kern: Karel wil aantasting van / kritiek op zijn koninklijke macht voorkomen 'Karel II is bang voor verspreiding van kritiek en streeft naar meer /bewaakt zijn absolute macht' voor 1p voldoende Begrip van de kern van de vraag moet zichtbaar zijn.
11	Rationalisme en empirisme kunnen door leerlingen ook in elkaars verlengde gebruiken. Moeten we de begrippen rigide uit elkaar halen? Bij lange inleiding 'licht <u>dit</u> toe' moet specifieker. CV strakker dan de vraag bevroegt.	Cv volgen. Empirisme en rationalisme mogen enigszins door elkaar lopen maar rationele elementen moeten duidelijk zijn. 'Aangesteld door god' is voldoende omschrijving van 'droit divin' Kern = Goddelijke versus rationele verklaring.
12	Geen opmerkingen	
13	Vragen over 1 ^e lid: - Moet het antwoord begrippen als 'Restauratie' of 'Congres van Wenen' bevatten? - Is 'herstel van de monarchieën in Europa' voldoende of moet er ook worden ingegaan op de acceptatie die de Belgen daarmee nastreven? Dit staat ook al in de vraag. Vraag over 2 ^e lid: - Kunnen Belgische Opstand en Belgische Afscheiding als synoniemen worden beschouwd? In de vraag staat 1830	Context van Restauratie (dus leerstof) moet voor 2p benoemd/omschreven. Dus 'het geaccepteerd worden door de monarchieën eromheen' (zonder verwijzing naar Restauratie) ook niet voldoende voor deelscore, want toont geen kennis HC aan. 2 ^e deel van antwoord (herhaling van de vraag) hoeft niet per se. Belgische Opstand mag als alternatief. 'Voorbeeld' geeft ruimte.

	genoemd, in het Cv gaat het om 'Afscheiding'.	
14	Makkelijke vraag die niet goed wordt gemaakt. Mogelijk leidt de intro tot verwarring, of het ontbreken van (zonder bron) bij lid 1. Stapelvraag: Leerlingen die bij lid 1 de mist in gaan (worden door introductie op verkeerde been gezet en noemen arbeiders), kunnen de koersverandering bij lid 2 niet meer goed beantwoorden.	Cv volgen
15	Variatie in formulering is groot. Bij lid 1 bijvoorbeeld: de auteur levert kritiek op de ongelijke verdragen waarmee buitenlanders teveel macht kregen. Bij lid 2 bijvoorbeeld: Hong Kong is Brits. Dat is wat te kort door de bocht, want de Britten zijn kolonisator, maar Hong Kong is tegelijk niet 100% Brits, en dit verklaart niet dat kritiek auteur mogelijk is (of slechts heel impliciet).	Cv volgen. Bij lid 1 kan ook kritiek op ongelijke verdragen met westerse landen. Kern 2 ^e onderdeel: vereist bruggetje tussen ligt-buiten-keizerlijke-macht en verklaring daarvan.
16	1 ^e lid: - In noemen: 'pas na 8 jaar opgeschreven en daardoor minder betrouwbaar'. 2 ^e lid: - <i>onderscheidende vwo-vraag</i> Bij het 2 ^e lid moet de leerling de dolkstootlegende uitleggen door een andere schuldige (de regering bijvoorbeeld) dan het leger aan te wijzen, of een andere reden voor het verlies.	Cv volgen. Leerlingen moeten bij lid 1 subjectiviteit uit de bron halen. '8 jaar later' = niet goed genoeg. Bij lid 2 zijn verschillende verwijzingen naar dolkstootlegende goed te rekenen die met deze bron ontkracht kunnen worden. Zowel wat betreft schuld (socialdemocraten, regering, communisten, joden) als wat betreft <u>oorzaak van het verlies</u> (leger verraden ipv uitputting in loopgravenoorlog)
17	Lid 1 gaat meestal goed. 2 ^e lid: Bij lid 2 volstaan leerlingen vaak met een citaat uit de laatste zin en de suggestie dat het Duitse volk zich kan gaan voorbereiden op oorlog Dan missen ze de kern van de instructie: uitvergroten van slachtofferschap van de Sudetenduitsers.	Cv volgen Kern lid 2: Verbinding tussen de hier gepresenteerde Sudetenkwesie met inname van/oorlog om Sudetenland moet gelegd worden voor punten.

18	<p>1^e lid gaat goed</p> <p>2^e lid:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Door niet scherp geformuleerd onderzoeksdoel/-vraag wordt dit vraagdeel (te) breed geïnterpreteerd. - Gegeven wordt 2 soms vergeten. 	<p>Lid 1: 'Kritiek op kolonialisme voorkomen' gaat te weinig in op foto. 'oorlogsmisdaden' zijn eerder goed te rekenen.</p> <p>Kern lid 2: Tegenstelling aantonen tussen beeld geschetst door regering enerzijds en inhoud foto en visie Wilmar anderzijds. Volledig antwoord (voor punten) vereist dus het betrekken van gegeven 2 in het antwoord.</p>
19	<p>1^e lid:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen gaan vooral in op maatregel. Niet op belasting van de Stasi met de uitvoering ervan. Zijn antwoorden als 'minder onvrede / minder vluchtpogingen bij / door DDR-burgers' goed te rekenen? M.a.w.: hoe dwingend is hier de 'kern' van het antwoord? <p>Lid 2: lln. noemen soms streven naar hereniging.</p>	<p>Kern bij lid 1 = Het gaat hier om controle. Dat juist de Stasi hiermee wordt belast onderstreept dit.</p> <p>Cv volgen</p> <p>Bij lid 2 moet het in een of andere vorm het niet erkennen van de DDR door de BRD terugkomen.</p>
20	<p>Wanneer is iets een visie? Welke visie wordt hier bedoeld?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lln antwoorden: 'hij is het er niet mee eens'. Dat is geen visie. - Lln geven de visie van Behrendt op het communisme ipv op de toestemming/toegewezen zendtijd. <p>Interpretatieproblemen bron:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lln zeggen dat Behrendt de CPN niet serieus neemt: Hij vertelt sprookjes. Sommigen zien camera's als machinegeweren. Dit resulteert in antwoorden als 'hij maakt het communisme belachelijk door het als een kabouter weer te geven', of leerlingen verweven bronelement (sprookjesboek) met visie (sprookjes vertellen). 	<p>Mening/visie moet gaan over <u>toestemming</u>. Daardoor moet antwoord gaan richting <u>verspreiden</u> van communistische/maoïstische/CPN-ideeën (want zendtijd), en waaraan je kunt zien dat Behrendt hier negatief over oordeelt.</p>
21	<p>Beide onderdelen laten zich door opmerking niet opknippen in deelscores, en komen daardoor vaak uit op 2 of 0 pt. *)</p> <p>lIn leggen détente uit: 'toenadering west-oost, vandaar toestemming zendtijd'. Voldoet dat aan 'wantrouwen tov communistische ideeën' / 'angst communistische overname verminderen' (CV)?</p> <p>lid 2: koppeling naar rol overheid moet in antwoord, anders geen connectie naar verzet autoriteit (?)</p>	<p>Lid 1 gaat meestal prima. Bij uitleggen détente moet verminderd wantrouwen/angst er wel ergens in om de toestemming te verklaren.</p> <p>Lid 2 mogelijk alternatief: autoriteiten zien zichzelf ook in een minder strenge rol en willen minder verbieden.</p> <p>Moet wel over het denken over autoriteit gaan, dus ontzuiling of liberalisering niet zonder meer goed rekenen.</p>

22	<p>Vragenmakers moeten alert zijn op het voortdurend schakelen van lln. Hier: overstap van CPN naar Culturele Revolutie- Dus toevoeging: 'in China' was mooi geweest, maar ontbreken levert geen principiële problemen op.</p> <p>Gebruik van 'kenmerken' in de vraag levert in deze fase van het examen soms KA's op.</p>	<p>Cv volgen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Moet gaan om kenmerken van de Culturele Revolutie en dus niet om kenmerken van het communisme in het algemeen. - Omschrijving van persoonscultus mag ook. - Xenofob is bij deze bron synoniem voor anti-westers.
23	<p>lid 1: Er wordt gevraagd naar een <i>ideologische</i> boodschap. (Cv is meer politiek dan ideologisch van karakter; het overlapt ook deels) Wat zijn hier acceptabele antwoorden?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Alleen 'SU is slecht en China is goed' (o.i.d.) - is niet goed. - 'Mao moet leider van het communisme zijn' kan afhankelijk van formulering 	<p>Ook verschil in koers rondom persoonsverheerlijking (in SU destalinisatie, in China juist Mao-verering) is mogelijk.</p> <p>Verder CV volgen</p>
24	<p>lid 1: kenmerk van kapitalisme; zoals open voor vrije markt/westerse bedrijven mogen in China vestigen?</p> <p>lid 2 als politieke continuïteit ook 'alleenheerser/dictator'?</p> <p>Breed gestelde vraag en daardoor voor sommige leerlingen gokvraag. 'De ontwikkeling' is vrij breed en had meer kunnen zijn dan louter economie; hier wordt letterlijk een zin uit de syllabus getoetst. Leerlingen die gokken krijgen sneller punten dan leerlingen met veel kennis, die antwoorden opzetten over continuering van de vier modernisering.</p>	<p>Lid 1: voortzetting vier modernisering en samenwerking met het westen ook mogelijk</p> <p>Lid 2: Jiang als dictator/alleenheerser = niet goed.</p> <p>Weigeren van democratisering kan op verschillende manieren verwoord worden ((Partij)dictatuur behouden of communisme behouden), maar moet wel onderbouwd met de info uit het citaat (stabiliteit bewaren)</p> <p>Al heel snel 2 of 0 punten*</p>
25	<p>Geen opmerkingen wel veel fouten.</p> <p>Hier wrekt zich wel het noemen, omdat leerlingen niet hun gedachtegang kunnen verduidelijken. Het opzetten van een redenering had deze vraag meer een vwo karakter kunnen geven.</p>	

*) bij verschillende vragen moet voor 2p een aantal complexe stappen worden doorlopen. Dat maakt een deelscore zeer onwaarschijnlijk, maar conform correctieregel 3.2 nog wel mogelijk. Als er een gebrekkig geformuleerd maar compleet antwoord wordt gegeven, is in overleg met de tweede corrector een deelscore mogelijk.

Syllabusverwijzingen per vraag: **VWO examen Geschiedenis 2023-1** (ter verduidelijking van het doel/de kern van de vraag)

Vraagnr.	Deel van de syllabus
1	Gouden Eeuw - De groei van het Romeinse imperium waardoor de Grieks-Romeinse cultuur zich in Europa verspreidde - Het gevolg was een tweetal revoluties, waarvan de eerste in 1789 resulteerde in de Verklaring van de rechten van de mens en de burger en in de grondwet van 1791 - een handelsnetwerk dat zich via jaarmarkten in Frankrijk uitstrekte tot de Italiaanse stadstaten - Het begin van de Europese overzeese expansie - De verspreiding van het christendom in geheel Europa
2	KA: De ontwikkeling van wetenschappelijk denken en het denken over burgerschap en politiek in de Griekse stadstaat. Bij het denken over burgerschap en politiek wordt met name gedoeld op de democratie in Athene.
3	KA: De klassieke vormentaal van de Grieks-Romeinse cultuur. Bedoeld worden bouwkunst en beeldhouwkunst. KA: De groei van het Romeinse imperium waardoor de Grieks-Romeinse cultuur zich in Europa verspreidden.
4	KA: De verspreiding van het christendom in geheel Europa.
5	KA: Het ontstaan van feodale verhoudingen in het bestuur. KA: De expansie van de christelijke wereld naar buiten toe, onder andere in de vorm van de kruistochten.
6	Met de vestiging van bedelorden en begijnhoven probeerde de geestelijkheid omgekeerd aansluiting te vinden bij een meer individuele geloofsbeleving van stedelingen, de moderne devotie.
7	Rijke kooplieden versterkten hun positie door zich te organiseren in koopliedengilden. Ook door leningen te verstrekken aan edellieden kregen ze het stadsbestuur in handen. Patriciërs in Vlaamse steden knoopten banden aan met de adel en maten zich steeds meer een adellijke levensstijl aan.
8	KA: De protestantse reformatie die splitsing van de christelijke kerk in West-Europa tot gevolg had.
9	Dat stelde zich steeds Oranjegezinder op, terwijl regenten als Johan de Witt juist staatsgezind en tegen de Oranjes waren. Het Rampjaar 1672 luidde het einde in van de Gouden Eeuw. Investeringen in het buitenland en oligarchisering namen daarna toe.
10	Een ander gevolg van de verlichting was de verandering in politieke cultuur. Nieuwe ideeën vonden brede verspreiding en werden privé en in het publieke domein uitvoerig besproken. Voor het eerst moesten vorsten rekening houden met de publieke opinie in alle lagen van de bevolking. Publicatie van verlichtingsideeën werd angstvallig in de gaten gehouden en soms verboden.
11	Centralisatie door vorsten, gelegitimeerd door het droit divin, zorgde voor spanningen. Een belangrijk gevolg van deze debatten was dat godsdienst en geweten steeds minder als verantwoordelijkheid van staat of vorst werden gezien, maar als zaken van het individu. Verlichte denkers vonden dat wetenschappelijke methoden ook moesten worden toegepast op de samenleving. Traditie, religieuze praktijken en bestaande gezagsverhoudingen moesten worden getoetst aan criteria van redelijkheid.
12	rijke kooplieden investeerden in steeds betere molens, droogmakerijen en de teelt van nieuwe gewassen, maar verkregen ook adellijke titels en lieten stadspaleizen en buitens bouwen om hun status te verhogen - de industriële revolutie die in de westerse wereld de basis legde voor een industriële samenleving - steden als Brugge, die via de Noordzee aansluiting vonden op de handel met steden van de Hanze - In 1799 nam Napoleon de macht over, kroonde zichzelf tot keizer en zette de verovering van een groot deel van Europa door - vanwege hun marktfunctie

	vertakte het netwerk tussen die steden en het verzorgingsgebied zich steeds fijner - In de 16e eeuw zetten de Habsburgse vorsten Karel V en Philips II de centralisatiepolitiek door.
13	Tijdens het Congres van Wenen in 1814-1815 probeerden de overwinnaars van Napoleon een stabiele politieke orde te scheppen. Zij herstelden veel van de situatie van vóór de Franse Revolutie en creëerden een machtsevenwicht tussen Europese staten. De afscheiding van België in 1830.
14	In de tweede helft van de 19e eeuw ontstonden in Europa niettemin feministische bewegingen onder vooral welgestelde vrouwen én mannen. Als reactie op de restauratie, maar ook in relatie tot de industrialisering en de sociale kwestie, ontstonden in de 19e eeuw politieke stromingen en bewegingen die zich baseerden op verlichtingsideeën, zoals het liberalisme, het socialisme, het nationalisme en het feminisme.
15	In de 19e eeuw regeerde in China de laatste keizerlijke Qing-dynastie. Het land had te kampen met politieke crises, hongersnoden en corruptie. Het centrale gezag, gebaseerd op het confucianisme, was ernstig verzwakt. Daarbij kreeg China in de loop van de 19e eeuw te maken met het moderne imperialisme. Na de opiumoorlogen verwierven Groot-Brittannië, Frankrijk en de Verenigde Staten steeds meer invloed in steden zoals Shanghai en Hongkong in het zuidoosten en oosten. Ook andere landen sloten zogenoemde 'ongelijke verdragen' waarmee de Chinese regering zeggenschap verloor over grondgebied en inkomsten misliep uit economische centra. Binnenlands verzet tegen het falende centrale gezag nam toe en protesten tegen de buitenlandse inmenging en beïnvloeding werden talrijker.
16	Een groot deel van de Duitse bevolking had weinig vertrouwen in de leiders van de Republiek. Gevoed door de dolkstootlegende hielden zij hen verantwoordelijk voor de nederlaag in de Eerste Wereldoorlog en het opgelegde Verdrag van Versailles uit 1919.
17	Direct na hun aantreden begonnen de nazi's met de opbouw van een totalitair regime. Met terreur en propaganda nazificeerden zij de samenleving. De eis tot aansluiting van Duitstalige gebieden leidde tot de Conferentie van München in 1938. Met de appeasementpolitiek probeerde Groot-Brittannië oorlog nog te voorkomen.
18	KA: De dekolonisatie die een eind maakte aan de westerse hegemonie in de wereld.
19	Adenauer erkende de DDR niet en hield vast aan het ideaal van Duitse eenheid. Vooral na de mislukte opstand in 1953 stond haar bevolking onder strenge controle van de Staatssicherheidsdienst.
20	KA: Het in praktijk brengen van de totalitaire ideologieën communisme (en fascisme/nationaalsocialisme). KA: De rol van moderne propaganda- en communicatiemiddelen en vormen van massaorganisatie.
21	Vanaf de jaren 1960 verbeterden de relaties tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten. KA: De toenemende westerse welvaart die vanaf de jaren zestig van de 20e eeuw aanleiding gaf tot ingrijpende sociaal-culturele veranderingsprocessen.
22	De Culturele Revolutie was een nieuwe poging om samenleving en economie ingrijpend te hervormen. De partij werd gezuiverd en rond de persoon van Mao werd een cultus gecreëerd. Rode gardisten namen het voortouw in een beweging die sterk antitraditioneel, anti-intellectueel en xenofob was, en die de gehele samenleving ontwrichtte.
23	In 1962 koos de communistische partij voor een pragmatisch economisch beleid. Dit leidde tot een breuk met de Sovjet-Unie. Geschiedenis en tot internationaal isolement van China.

	Onder Ulbricht werd de DDR in de jaren 1950 een totalitaire dictatuur naar voorbeeld van de Sovjet-Unie. Door deelname aan het Warschaupact en de Comecon werd de DDR een integraal deel van het Oostblok.
24	De nieuwe partijleider Deng Xiaoping zette een koerswijziging in gang onder de naam Vier Moderniseringen: modernisering van de landbouw, van wetenschap en technologie, de industrie en de defensie. Deze liberalisering gold niet voor de politiek. Voorstanders van politieke hervormingen en democratisering werd het zwijgen opgelegd. De machtspositie van de partij bleef onaantastbaar. Onder Jiang Zemin bleef de nadruk liggen op economische ontwikkeling.
25	KA: De opkomst van politiekmaatschappelijke stromingen: liberalisme, nationalisme, socialisme, confessionalisme en feminisme. KA: Het voeren van twee wereldoorlogen. KA: De ontwikkeling van pluriforme en multiculturele samenlevingen.